

Jezuité v soukolí čínského práva

Michal Tomášek

Tato stať vznikla v rámci výzkumného programu Progres Q02 „Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“ a Univerzitního výzkumného centra UNCE/HUM/028 „Pražské centrum pro výzkum míru“.

Katolizace Číny patří k dosud méně probádaným oblastem dějin církve a koneckonců i dějin Číny. O její první etapě, působení františkánských misionářů v Číně za panování tamní mongolské dynastie Jüan v letech 1271–1368, jsem psal u příležitosti pocty k významnému životnímu jubileu profesora Jiřího Rajmunda Tretery.¹ Pozitivní ohlas mě inspiroval k napsání této stať věnované daleko mohutnější vlně katolického vlivu v Číně, totiž působení jezuitů.

Krátce poté, kdy sedm studentů pařížské univerzity v čele s baskickým šlechticem Ignácem z Loyoly (1491–1556) na Montmartru v Paříži založilo 15. srpna 1534 řeholní řád Tovaryšstvo Ježíšovo (*Societas Iesu*) a tento řád získal roku 1540 souhlas papeže Pavla III., projevíli jeho členové nazývaní jezuité zájem o vyslání svých zástupců do Číny jako misionářů křesťanské víry. Záhy se tam ukotvili, aby hráli významnou úlohu při výměně kulturních, vědeckých a společenských poznatků po Hedvábné cestě mezi Evropou a Čínou. Jejich příchod do Číny umožnilo především portugalské osídlení Macaa, ale také jiné portugalské misie v jihovýchodní Asii.

Jako první se Číně přiblížil jeden z blízkých druhů svatého Ignáce z Loyoly, spoluzakladatel řádu na Montmartru svatý František Xaverský (1506–1552). Při své misi do Japonska, na Borneo a Molucké ostrovy doplul na čínský ostrov

¹ TOMÁŠEK, Michal, *Počátky christianizace Číny*, in: HORÁK, Záboj, SKŘEJPKOVÁ, Petra (eds.), *Pocta Jiřímu Rajmundu Treterovi*, Praha, 2020, s. 349–355.

Šang-čchuan v blízkosti Kantonu, kde roku 1552 zemřel, aniž by vstoupil na čínskou půdu. Od roku 1546 se na jezuitské koleji v Goa, hlavním městě Portugalské Indie, vzdělávali dva Číňané, z nichž jeden, jenž při křtu přijal jméno Antonio, doprovázel svatého Františka Xaverského na jeho cestě do Číny. Podle amerického historika Davida Emila Mungella od smrti svatého Františka Xaverského do roku 1800 působilo v Číně 920 jezuitských misionářů, z nichž bylo nejvíce Portugalců – 314 a Francouzů – 130.²

Příchod jezuitů do Číny

V roce 1563 větší skupina jezuitů navštívila portugalské Macao, jakož i čínský přístav Kanton, a založila na Macau stálou jezuitskou misii. Jelikož se však tito první jezuité na Macau nenaučili čínsky, byl dopad jejich misijní činnosti na místní obyvatelstvo minimální. Nový regionální supervizor jezuitských misíí pro Dálný východ Alessandro Valignano při pobytu na Macau v letech 1578–1579 usoudil, že jezuité na Macau i jinde v Číně nemohou úspěšně vykonávat misijní činnost bez hlubších znalostí čínského jazyka a čínské kultury. Založil na Macau jezuitskou Kolej svatého Pavla a požádal jezuitskou kolej v Goa o vyslání odborníků, kteří by byli schopni jeho záměry naplnit. Tak roku 1579 přišel na Macao italský jezuita Michele Ruggieri, k němuž se roku 1582 připojil jeho krajan Matteo Ricci.³ Oba si rozdělili úkoly, jak se přizpůsobit religiozitě místního obyvatelstva. Michele Ruggieri se zaměřil na nižší vrstvy obyvatelstva, které vyznávaly převážně buddhismus a taoismus, zatímco Matteo Ricci se soustřeďoval spíše na vzdělance, kteří pěstovali konfucianství. Studoval soudobou čínštinu, ale i čínštinu klasickou, četl konfucianské knihy a seznamoval se s čínskou vzdělaností a kulturou. Snahou obou misionářů bylo dostat se za hranice Macaa do pevninské Číny. Podařilo se jim to v roce 1583, kdy je pozval do Čao-čchingu tamní guvernér, který se doslechl o schopnostech Mattea Ricciho jako matematika a kartografa. V Čao-čchingu setrval do roku 1588, kdy byl vypuzen novým vládcem, a vytvořil tam první mapu západního stylu v Číně – Velkou mapu všeho světa (*Ta-jing Čchüan-tchu* 大瀛全图). Má se za to, že Ricci a Ruggieri vytvořili první překladový slovník

² MUNGELLO, David Emil, *The Great Encounter of China and the West, 1500–1800*, London, 2005, s. 37 an.

³ BRUCKER, Joseph, *Matteo Ricci*, in: *The Catholic Encyclopedia 13: Revelation-Simon Stock*, New York, 1912.

čínštiny a evropského jazyka, a to portugalsko-čínský, pro nějž vymysleli systém transkripce čínštiny do latinky.⁴

Po vypuzení z Čao-čchingu se Ricci a Ruggieri nevzdávali svého záměru dostat se hlouběji do čínského území, a nakonec až do Pekingu. V roce 1588 získal Ricci povolení usadit se na severu provincie Kuang-tung v Šao-kuanu. Pokračoval dále do Nankingu, jižního hlavního města mingské říše, a v roce 1595 dosáhl Nan-čchangu. Tam ho roku 1597 Alessandro Valignano jmenoval nejvyšším představeným misie v Číně v hodnosti provinciála. Ricci se následujícího roku přesunul až k branám Pekingu do Tung-čou a hlavního města dosáhl v září 1598. Bylo to v době, kdy se čínská armáda vydala k mohutné akci, aby zabránila hrozícímu útoku Japonců při jejich invazi do Koreje, a tak musel Ricci na přijetí u císařského dvora čekat.⁵ Čekání využil k dalším cestám po Číně a k vydání nového portugalsko-čínského slovníku, který vylepšil o vyznačení výslovnosti čínských slov v jejich přepisu latinkou.⁶ Nakonec se stal prvním cizincem ze Západu, který byl vpuštěn do Zakázaného města. Císaře zaujaly Ricciho odborné znalosti, hlavně v astronomii, kterou Číňané pokládali za zvláště důležitou, a proto ho v roce 1601 císař Wan-li, ačkoliv se s ním Ricci nikdy osobně nesetkal, jmenoval svým rádcem. A tak byla založena císařská astronomická kancelář, kde Ricci a jeho následovníci rozvíjeli astronomii, geografii, mnemotechniku a další obory, které Číňané pokládali za důležité. Císař mu také poskytl štědrou podporu při tvorbě prvního čínského atlasu *Č'-fang waj-ti* (職方外紀).⁷

Misie v Pekingu

Matteo Ricci za svého působení v Pekingu přirozeně získal pro křesťanskou víru mnoho Číňanů. Stejně jako jeho následovníci. Do konce vlády dynastie Ming v roce 1644 byly ve 13 provinciích otevřeny katolické kostely a počet katolíků se

⁴ RICCI, Matteo, RUGGIERI, Michele, WITEK, John W., *Dicionário Português-Chinês* (Pu-Han Cidian), Lisboa, 2001, s. 151–157.

⁵ DUNNE, George Harold, *Generation of Giants: The Story of the Jesuits in China in the Last Decades of the Ming Dynasty*, South Bend, 1962, s. 58 an.

⁶ BROCKEY, Liam Matthew, *Journey to the East: The Jesuit Mission to China, 1579–1724*, Harvard, 2007.

⁷ TANG, Kaijian, ZHOU Xiaolei, *Four Issues in the Dissemination of Matteo Ricci's World Map during the Ming Dynasty*, in: *Studies in the History of Natural Sciences*, Vol. 34, No. 3, 2015, s. 294–315.

rapidně zvyšoval. Zatímco v roce 1610, kdy Ricci zemřel, jich bylo kolem 2 500, v roce 1644 stoupl jejich počet na 150 000. Traduje se, že křesťanem se měl stát i sám poslední mingský císař a poslední Chan na nebeském trůně Čchung-čen. Za svůj největší úspěch považoval Ricci pokřtění hrdiny čínského tažení proti japonské invazi do Koreje, kterým byl Li Jing-š', jinak proslulý astronom a znalec učení *feng-šuej* (風水). Stalo se tak roku 1602 a Li Jing-š' byl jezuitům cenným zdrojem mnoha poznatků o Číně a její kultuře. Jeden z hlavních císařových ministrů Sü Kuang-čchi, kterého Ricci obrátil na křesťanskou víru, vyvinul podle Ricciho metody postup pro určování slunečního zatmění, který předčil postup čínský nebo muslimský. Sü radil císaři, jak používat západní palné zbraně a jak čelit útokům cizích vojsk. Bylo mu dovoleno vybudovat v Pekingu Chrám Neposkvřněného početi (*Süan-wu-men Tchien-ču-tchang* 宣武门天主堂), dnes nejstarší katolický kostel ve městě, zvaný též Jižní kostel (*Nan-tchang* 南堂). Se smrtí Mattea Ricciho roku 1610 se pojí z právního hlediska zajímavá okolnost. Evropané, kteří zemřeli na čínském území, museli být podle Kodexu Mingů v duchu principu *fan-fang*⁸ zpopelněni a pochováni na Macau.⁹ V případě Ricciho učinil ovšem císař Wan-li výjimku a dovolil uložit jeho ostatky v buddhistickém chrámu v Pekingu.¹⁰

Matteo Ricci byl také prvním Evropanem, který se setkal s čínskými židy. V roce 1606 ho navštívil mladý muž jménem Aj Ťien s tím, že je jedním z mono-teistů v městě Kchaj-fengu, v provincii Che-nan. Ricci popisuje, že když u něj spatřil obraz Panny Marie s Ježíškem, pokládal je za Rebeku s Ezauem nebo Jákobem. V roce 1608 vyslal Ricci do Kchaj-fengu jezuitského misionáře, etnického Číňana Leje, který zjistil, že tam je synagoga, postavená pravděpodobně buď kolem roku 950, nebo o sto let později, a že jsou tam pěstovány židovské obřady. Číňané tam slavili židovské svátky, četli Tóru i hebrejské rukopisy a ctili židovská přikázání a omezení. Měla tam být nalezena i 600 let stará Bible. Podle odhadu jezuitských misionářů mohlo takových rodin žít v Kchaj-fengu asi 10 nebo 12. Tamní rabín dokonce nabídl Riccimu, který však v Kchaj-fengu nikdy

⁸ Cizinci byli v Číně soustřeďováni do vymezených míst, městských čtvrtí nebo ulic, nazývaných *fanfang* (藩方). Tam podléhali vlastní jurisdikci. Čínskými úřady byl ustanoven jejich krajan, který příslušnou jurisdikci vykonával. Lidé z nečínských civilizací měli být souzeni podle vlastních zvyklostí.

⁹ TOMÁŠEK, Michal, *Origins of the Legal Regulation of Foreigners in China*, in: *The Lawyer Quarterly*, Praha, 2021 (v tisku).

¹⁰ RICCI, Matteo, *Della entrata Compagnia di Giesù e Christianità nella Cina*, Macerata, 2000.

nebyl, aby nastoupil na jeho místo. Ovšem s podmínkou, že přestane jíst vepřové maso. Ani jedno, ani druhé Ricci nepřijal.¹¹ Judaismus, ve starých pramenech nazývaný *i-s'-le-jie-t'iao* (一賜乐业教), čili izraelské náboženství, v současné čínštině *jou-tchaj-t'iao* (犹太教), neboli judské náboženství, se ovšem, na rozdíl od katolictví, v Číně prakticky neuchytil. Není tedy ani přesně známo, kdy a jak se do Číny dostal. Známo je, že se židé dostali do Číny po suchozemské Hedvábné cestě. Kamenné stély nalezené v Kchaj-fengu vypovídají, že to mohlo být už ve druhé polovině panování dynastie Chan v reakci na římskou perzekuci židů v Judeji roce 70. Mohlo to ovšem být i mnohem později, až za dynastie Tchang, kdy babylonští a perští židé získali povolení císaře usídlit se právě v Kchaj-fengu. Za Sungů se z nich stali prominentní úředníci, lékaři nebo obchodníci. Naučili se čínsky a sňatky splynuli s čínským obyvatelstvem. Je možné, že židé přišli i do jiných čínských měst, ale zaznamenaní jsou, díky jezuitům, toliko jejich osudy v Kchaj-fengu.¹²

Změna dynastií

Během svého působení v Číně se Ricci pravidelně obracel na jezuitské bratry v Evropě, aby se k němu připojovali další misionáři, nejen „dobrého srdce, ale i velkého talentu, protože jsou zde lidé chytří a vzdělaní.“ A tak tomu i bylo. Během Ricciho působení, ale i po jeho smrti, přicházeli do Číny výteční jezuitští misionáři a vědci.¹³ Ricciho bezprostředním nástupcem byl Sicilan Nicolò Longobardo, který roku 1610 převzal po Riccim pozici nejvyššího představeného jezuitské misie v Číně.¹⁴ Longobardo ustanovil za legáta jezuitské misie v Číně Nicolase Trigaulta ze španělských Flander, který odplul roku 1613 do Říma, aby jednal s papežem Pavlem V., zejména o rozdělení jezuitských misí pro Čínu a pro Japonsko a aby po Evropě popularizoval jezuitskou misijní činnost a samozřejmě pro ni získával finance. Během své roční plavby přeložil z italštiny do latiny Ricciho spisy, které

¹¹ WHITE, William C., *The Chinese Jews*, New York, 1966.

¹² SMITH, George, *The Jews at K'ae-Fung-Foo: Being a Narrative of a Mission of Inquiry, to the Jewish Synagogue at K'ae-Fung-Foo, on Behalf of the London Society for Promoting Christianity Among the Jews*, Shanghai, 1851; CORDIER, Henri, *Les Juifs en Chine*, Paris, 1891; POKORA, Timoteus, *Židé v Číně*, in: *Nový Orient*, č. 12–6/1957, s. 93–94.

¹³ MUNGELLO, David Emil, *Curious Land: Jesuit Accommodation and the Origins of Sinology*, Honolulu, 1989, s. 162, 298.

¹⁴ LACH, Donald F., KLEY, Van Edwin J., *Asia in the Making of Europe*, 3, Chicago, 1998, s. 371.

následně vyšly v Augsburgu pod názvem *De Christiana expeditione apud Sinas*.¹⁵ Byly přeloženy do více evropských jazyků a staly se svého času velmi čtenou literaturou. V roce 1626 vydal dílo *S'-zu er-mu-c'* (西儒耳目资), doslova přeloženo Pomůcka pro uši a oči západních učenců. Je rovněž autorem jednoho z prvních systémů přepisu čínské výslovnosti, které spolu s výše zmíněnými díly Mattea Ricciho patří k prvním systémům přepisu čínských znaků do latinky. V roce 1620 se Trigault dostal do sporu o překlad slova Bůh do čínštiny. Obhajoval čínský termín *šang-ti* (上帝), který ovšem představený jezuitského řádu zakázal. Po neúspěšné obhajobě tohoto termínu podlehl zklamání natolik, že roku 1626 spáchal sebevraždu.¹⁶

V roce 1644 padla dynastie Ming a moci se chopila poslední císařská dynastie Čching. Vládla pak až do vyhlášení republiky v roce 1912. Byla to dynastie nečínská, dynastie mandžuská. Její zakladatel Nurhači sjednotil na severovýchodě různé kmeny pod svou osobní vládou, takto vzniklé etnikum pojmenoval Mandžuy a v roce 1636 z nového hlavního města Mukdenu vyhlásil založení dynastie Čching (清), přeloženo Čistá. Mandžuvé neměli vlastně žádné tradice, kulturu ani právo, a tak jim ve všem sloužila za inspiraci Čína. Překládali do svého jazyka čínské spisy, ale také napodobovali čínský systém zemědělství, ale i vojenství. Systematicky se připravovali na vpád do Číny, k němuž však stále neměli dostatek sil. Až roku 1644, kdy byla mingská Čína zmitána četnými povstáními. Mingští generálové umožnili Mandžuum projít Čínskou zdí v naději, že pomohou potlačit státní převrat v Pekingu. Mandžuvé se ovšem sami chopili moci, kterou během dvou desetiletí rozšířili do celé Číny.¹⁷ Jednou ze základních ambicí mandžuské dynastie Čching poté, kdy se ujala vlády v Číně, bylo využít tradiční čínský řád k regulaci společenských vztahů ve vlastní prospěch. To platilo i v normotvorné oblasti.

Ihned v roce 1645 zřídil císař Šun-č' speciální právotvornou instituci *lü-li kuan* (律例館) s úkolem vypracovat kodifikaci veškerého práva srozumitelnou pro všechny etnické skupiny říše, hlavně pro Mandžuy i Chany. Kodex velkých Čchingů (*Ta Čching-lü-li* 大清律例) byl vydán následujícího roku. V preambuli císař napsal, že v zájmu obnovení společenského pořádku a právní jistoty bylo třeba

¹⁵ FEZZI, Lucca, *Osservazioni sul De Christiana Expeditione apud Sinas Suscepta ab Societate Iesu di Nicolas Trigault*, in: *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa*, Padua, 1999, s. 541–566.

¹⁶ LAMALLE, Edmond, *La propagande du P. Nicolas Trigault en faveur des missions de Chine*, in: *Archivum Historicum Societatis Iesu IX*, Roma, 1940, s. 49–120.

¹⁷ FAIRBANK, John King, *Dějiny Číny*, Praha, 1999, s. 243–248.

vypracovat kodex na základě Kodexu velkých Mingů a mandžuských obyčejů.¹⁸ Dobový historik Tchan Čchien kriticky napsal, že nový kodex se od mingského liší pouze jménem a že tudíž není příliš inovativní.¹⁹ Oproti mingskému kodexu byl ovšem Kodex velkých Čchingů obsáhlejší. Kodex velkých Mingů obsahoval něco přes 700 zákonů a podzákonných norem, kdežto čchingský kodex jich čítal přes 1000. Důvodem takového vzrůstu byla především velice detailní úprava trestního práva. Hned první část zákoníku pojednává o „pěti trestech“ (*wu-sing* 五刑), což byla páteř staročínského trestněprávního systému. Podrobně se zabývá skutkovými podstatami deliktů. Stejně jako kodifikace předchozích dynastií neobsahuje občanskoprávní ustanovení, ale vztahy vlastnické nebo rodinné chrání trestní sankcí. Detailně je rozpracován trestní proces. Pět ze sedmi oddílů kodexu je věnováno státní správě podle jednotlivých působností (úředníci, daně, obřady, vojsko, veřejné práce).²⁰ Oproti předchozím právním úpravám přibyla do správněprávních pasáží řada ustanovení o nadřazenosti Mandžůů v různých právních vztazích. Mandžůští panovníci po dobytí Číny nezavedli žádné podstatné organizační změny ve správním uspořádání a řízení země. Do všech klíčových funkcí ve státním aparátu však jmenovali příslušníky mandžuské aristokracie, protože nedůvěřovali čínským hodnostářům, a to i těm, kteří přešli na jejich stranu. Jako právní ideologii využívali konfuciánství, ovšem příslušně obohaceného jejich dogmatickými a doktrinárními požadavky.

Oslabování a sebeustručení jezuitů

V nových dynastických poměrech bylo postavení jezuitů nejednoznačné. Čchingové nic čínského neodmítali, věděli, že je Číňané kulturně převyšují, a tak se vysloveně nebránili ani názorům cizinců, kterým předtím naslouchali i mingsští vládci. Někteří jezuitští misionáři tak zaujali nové vládcy svými vědeckými poznatky, které mohly být pro ně případně využitelné. Byl to především německý jezuita Adam Schall von Bell. Působil na mingském dvoře od roku 1630 s úkolem reformovat čínský kalendář, zvaný podle posledního mingského císaře Čchung-čenův kalendář (*Čchung-čen li* 崇禎曆). Umožňoval přesnější predikce podle dráhy

¹⁸ BODDE, Derk, MORRIS, Clarence, (eds.), *Law in Imperial China: Exemplified by 190 Ch'ing dynasty Cases*, Cambridge, 1967.

¹⁹ TOMÁŠEK, Michal, *Dějiny čínského práva*, Praha, 2004, s. 204 an.

²⁰ JONES, William C., *The Great Qing Code: A New Translation*, Oxford, 1994.

slunce a měsíce. Nový čchingský císař Šun-č' mu nejen umožnil v práci pokračovat, ale jmenoval ho mandarínem a ředitelem národní observatoře. Čchung-čenův kalendář převzal, ale přejmenoval ho na kalendář Š'-sien (Š'-sien li 時憲曆). Používal se pak až do konce dynastie Čching. Schall von Bell využil své nové pozice, aby upevnil jezuitský vliv zejména v jižní Číně, kde byli jezuité spíše pronásledováni. Získal povolení postavit katolické kostely v celé zemi a jeho jméno je spojováno s pokřtěním půl miliónu Čňanů jezuitskými bratry.²¹ Po smrti císaře Šun-č' roku 1661 začala pozice Schall von Bella oslabovat. Byl obviňován, že plánoval povstání a že špatně vypočítal místo a čas císařova pohřbu. Dostal se do vězení spolu s dalšími jezuity a v soudním procesu byli všichni odsouzeni k trestu smrti. V roce 1665 došlo k zemětřesení, při němž byla zničena část vězení, a na tu část císařského paláce, kde byl vynesena rozsudek nad Schall von Bellem a jeho druhy, měl dopadnout zvláštní meteorit. To bylo považováno za vyšší znamení, takže všichni byli omilostněni, ale vykázáni na Macao. Roku 1670, čtyři roky po smrti Schall von Bella, povolal císař Kan-si vlámského jezuitu Ferdinanda Verbiesta, aby zaujal Schall von Bellovu pozici s tím, že Schall von Bell byl plně rehabilitován.²²

Čňané vynalezli hedvábí, papír, střelný prach, bankovky nebo daktyloskopii, a historické záznamy tvrdí, že v Zakázaném městě jezdil i první automobil.²³ Parovůz však nesestrojil Čňan, ale již zmíněný Ferdinand Verbiest dvacet let před Denisem Papinem. Verbiest působil v Číně jako jezuitský misionář od roku 1659, kde vedl misii v Šan-si. Roku 1660 byl povolán do Pekingu jako asistent Adama Schall von Bella, který se těšil velké přízni císaře Šun-č'. Když císař zemřel, bylo jeho nástupci Kan-simu teprve sedm let, a tudíž byl ustanoven regentský systém. Jeden z regentů Oboj byl, řečeno dnešní terminologií, mandžuský nacionalista a Evropanům na císařském dvoře příliš nepřál. Toho využil rival Adama Schall von Bella muslimský astrolog Jang Kuang-sien a zosnoval proti němu výše popsanou intriku. Verbiest byl souzen spolu se Schall von Bellem, dokonce ho před soudem obhajoval a stihly ho stejné osudy jako Schall von Bella. Když se roku 1669 nový

²¹ HUGH, Chrisholm, (ed.), *Schall, Johann Adam von*, in: *Encyclopædia Britannica*, 24 (11th ed.), Cambridge, 1911, s. 312.

²² BLUE, Gregory, *Xu Guangqi in the West: Early Jesuit Sources and the Construction of an Identity, Statecraft & Intellectual Renewal in Late Ming China: The Cross-Cultural Synthesis of Xu Guangqi (1562–1633)*, in: *Sinica Leidensia*, Vol. 50, 2001, Leiden, s. 19–71.

²³ HARDENBERG, Horst O., *The Oldest Precursor of the Automobile – Ferdinand Verbiest's Steam Turbine-Powered Vehicle Model*, Pennsylvania, 1995, s. 1–32.

císař Kan-si ujal vlády, zbavil se nejdříve zkorumpovaného Oboje a dozvěděl se o závažných chybách v kalendáři vytvořeném Jang Kuang-sienem. Vypsal veřejnou soutěž mezi Jang Kuang-sienem a Verbiestem v astrologických otázkách, v níž Verbiest zvítězil a byl s okamžitou platností jmenován ředitelem národní observatoře. Jang Kuang-sien byl souzen v takovém procesu, který připravil pro jezuitské misionáře. Byl odsouzen k trestu smrti, který mu byl zmírněn na vyhnanství. Verbiest se stal blízkým přítelem císaře. Vyučoval ho geometrii, hudbě, ale i filozofii. Ferdinand Verbiest zemřel v roce 1688 následkem pádu z koně. Nejen, že získal privilegium být pochován v Pekingu, ale císař mu dokonce udělil posmrtné jméno, což se nikdy předtím ani potom žádnému Evropanovi nepodařilo.²⁴ Ve funkci ředitele národní observatoře ho nahradil jiný Belgičan, Antoine Thomas.

Úspěchy jezuitů v Číně měly, ostatně jako každý úspěch, i své negativní odezvy. Kromě popsáných intrik na císařském dvoře také v Evropě, kde se jiné katolické řády, například dominikáni nebo františkáni, chtěly jezuitům v tomto i v jiných ohledech vyrovnat. Dominikáni napadali jezuitskou koncepci, podle níž praktikovat konfuciánské obřady a respektovat kult předků není ze strany konvertitů rozporné s křesťanskou vírou. Podle dominikánů je to modlářství a projev pohanství. Celou věc předložili papeži Inocenci XIII., ale protože u Apoštolského stolce se nikdo v čínských reáliích neorientoval, papež vyslal k čchingskému císaři své legáty, aby věc vyjasnili.

Císař Jung-čeng sice jezuitskou koncepci podpořil, ale byl znepokojen, že na jeho dvoře působí katolické misie různých názorů, které se vzájemně napadají. Roku 1724 označil křesťanství za heterodoxní náboženství a zakázal ho.

K destrukci jezuitských misí v Číně přispěli také františkáni. Byli zklamáni z vlastního neúspěchu v Číně. Z Filipín, kde společně s dominikány byli úspěšní, šířili kritiku, že jezuité se opírají toliko o konfuciánství jakožto ideologii vyšších vrstev a nedbají prostého lidu. Přesvědčili papeže Klementa XI., že jezuité nebezpečně přizpůsobují církevní terminologii čínským zvyklostem. V roce 1704 papež zakázal používat čínská slova *šang-ti* (上帝), doslova přeloženo nejvyšší císař, a *tchien* (天), doslova nebesa, k označování Boha. I po zákazu křesťanství pobývali někteří jezuité na čchingském dvoře.²⁵ Pracovali pro císaře Čchien-lunga

²⁴ CAMPBELL, Thomas J., *The Jesuits, 1534–1921: A History of the Society of Jesus From its Foundation to the Present Time*, New York, 1921, s. 258.

²⁵ FAIRBANK, John King, *Dějiny Číny*, Praha, 1999, s. 258–260.

jako překladatelé nebo malíři. Konec jezuitů v Číně označil americký historik Jonathan Spence za příklad, jak katolické misie dokázaly likvidovat samy sebe.²⁶

Nepřehlédnutelným důkazem významu jezuitů v Číně je nepochybně skutečnost, že tam někteří z nich působili i dlouho po zákazu křesťanství čínským císařem roku 1724 i po zrušení jezuitského řádu papežem roku 1773. Zejména francouzský exjezuita Louis Antoine de Poirot působil ve službách čínského císaře jako překladatel do západních jazyků až do své smrti roku 1813 a stal se tak nejdéle sloužícím jezuitou od zákazu jezuitského řádu. Když byl roku 1793 popraven francouzský král Ludvík XVI., sloužil za něho v Pekingu zádušní mši další exjezuita Joseph-Marie Amiot, který téže noci zemřel.²⁷

Jezuitský řád byl papežem roku 1773 zakázán a rozpuštěn a jeho obnova byla povolena až roku 1814. Na území ruského impéria (mezi Poláky a Litevci) však jezuitské komunity přežívaly dále, neboť ruští panovníci neudělili papežskému rozhodnutí schválení (*placetum regium*). V roce 1798 de Poirot požádal kongregaci pro šíření víry v Římě (*De Propaganda Fide*) o obnovu misí v Číně. Když se v roce 1802 dozvěděl, že jezuité působící na území Ruska získali v roce 1801 souhlas papeže Pia VII. ke kanonicky dovolenému působení, požádal papeže, aby také mohl být považován za člena Tovaryšstva Ježíšova. Papež, již tehdy nakloněný myšlence obnovy řádu, s tím roku 1803 vyslovil souhlas.

Ani francouzská přítomnost v Číně nikterak nepřispěla k poznání západního práva či k zájmu o něj. Poslední jezuité byli spíše vyznavači *ancien régime*, takže bylo těžko očekávat, že budou někde propagovat třeba porevoluční napoleonskou kodifikaci.

Působení jezuitů v Číně lze označit za dosud nejmasovější a nejvýznamnější přítomnost Evropanů a evropské kultury. Příčiny jejich úspěchu ve srovnání s neúspěchem jiných Evropanů uchytit se v Číně, lze shrnout do dvou bodů. Předně se naučili čínskému jazyku a čínské kultuře a byli schopni s čínskými úřady jednat na patriční intelektuální úrovni. I ve zdánlivě takové maličkosti jako využít objevení nestoriánského památníku v roce 1623, aby přesvědčili pochybovačné úředníky, že křesťanství má vlastně v Číně dlouhé tradice a respektovat ho je v duchu konfuciánského principu úcty k předkům. Dále pak dokázali nabídnout Číňanům takové

²⁶ SPENCE, Jonathan, *The Memory Palace of Matteo Ricci*, New York, 1984.

²⁷ LEVY, Jim, *Joseph Amiot and Enlightenment Speculation on the Origins of Pythagorean Tuning*, in: *Theoria University of North Texas Journal of Music Theory*, Denton, 1989, 4, s. 63–88.

vědecké poznatky, které je zaujaly, zejména v astronomii. Poznatky právní jim asi nenabízeli, ale Číňané by po nich asi nesáhli. Právo totiž nepovažovali za vědu, ale za pouhý utilitární nástroj k řízení společnosti.

Resumé

Zatímco první vlna christianizace Číny ve 13. a 14. století je spojena s řádem františkánů, pilířem její druhé vlny v 16. až 18. století byli jezuité. Působení jezuitů v Číně lze označit za do té doby nejmasovější a nejvýznamnější přítomnost Evropanů a evropské kultury. Nepřehlédnutelným důkazem významu jezuitů v Číně je nepochybně skutečnost, že tam někteří z nich působili i dlouho po zákazu křesťanství čínským císařem roku 1724 i po zákazu jezuitského řádu papežem z roku 1773. Poslední z nich působil v Pekingu až do roku 1813. Příčiny úspěchu jezuitů ve srovnání s neúspěchem jiných Evropanů uchytit se v Číně lze shrnout do dvou bodů. Předně se naučili čínskému jazyku a čínské kultuře a byli schopni s čínskými úřady jednat na patřičné intelektuální úrovni. Přesvědčili pochybovačné úředníky, že křesťanství má vlastně v Číně dlouhé tradice a respektovat ho je v duchu konfuciánského principu úcty k předkům. Dále pak dokázali nabídnout Číňanům takové vědecké poznatky, které je zaujaly, zejména v astronomii. Poznatky právní jim asi nenabízeli, ale Číňané by po nich nejspíše nesáhli. Právo totiž nepovažovali za vědu, ale za pouhý utilitární nástroj k řízení společnosti.

Summary

Jesuits in Gears of Chinese Law

While the first wave of Christianization in China in the 13th and 14th century is associated with the Franciscan order, the Jesuits were the pillars of its second wave from the 16th to 18th century. The activities of the Jesuits in China can be described as the most massive and significant presence of Europeans and European culture until then. The fact that some of them were active long after the ban on Christianity by the Chinese emperor in 1724 and the ban on Jesuit order by the pope in 1773 is undoubtedly an indisputable proof of the importance of the Jesuits in China. The last of them acted in Beijing until 1813. The reasons for the success of the Jesuits in comparison with the failure of other Europeans to establish themselves in China can be summarized in two points. First, they learned the Chinese language and Chinese culture and were able to deal with the Chinese at the appropriate intellectual level. They convinced sceptical officials that Christianity had a long tradition in China and that to respect Christianity is in the spirit of the Confucian principle of reverence for ancestors. Furthermore, they were able to offer the Chinese such scientific

knowledge that interested them, especially in astronomy. They probably did not offer them legal knowledge, as the Chinese probably would not be interested. They did not consider law to be a science, but a mere utilitarian tool for managing society.

Klíčová slova: jezuité, čínské právo, judaismus, dynastie Ming, dynastie Čching

Keywords: Jesuits, Chinese law, Judaism, Ming dynasty, Qing dynasty

Autor

Profesor evropského práva, proděkan a vedoucí katedry evropského práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Kromě Univerzity Karlovy studoval m.j. na Právnické fakultě Pekingské univerzity v Číně. Je autorem řady monografií a článků o právu Číny a dalších zemí Dálného východu. Za svou dvoudílnou monografii Právní systémy Dálného východu (Praha, Karolinum 2016 a 2019) získal Cenu Bedřicha Hrozného, Cenu Miroslava Ivanova a ocenění Právněhistorická kniha roku 2019. Je nositelem Rakouského čestného kříže za vědu a umění, Stříbrné medaile Univerzity Karlovy a Stříbrné medaile Antonína Randy.

Author

Professor of European Law, Vice-Dean and Head of the Department of European Law, Faculty of Law, Charles University in Prague. In addition to the Charles University, he studied, among others, at the Faculty of Law of Beijing University in China. He is the author of a number of monographs and articles on the law of China and other countries of the Far East. He was presented the Bedřich Hrozný Award, Miroslav Ivanov Award and Legal History Book of the Year 2019 award as the appreciation of his book Právní systémy Dálného východu (Legal Systems of the Far East, Praha, Karolinum 2016 a 2019). He is the holder of the Austrian Honorary Cross for Science and Art, the Silver Medal of Charles University and the Silver Medal of Antonín Randa.

Prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Nám. Curieových 7

116 40 Praha 1

e-mail: tomasekm@prf.cuni.cz